

ISSN 0353-9644



# БРАНИЧ

*Часопис за правну теорију и праксу  
Адвокатске коморе Србије*

1-4

Београд  
2015

# БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

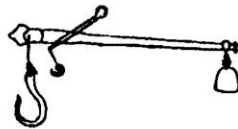
ГОДИНА ПРВА

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ И БОРЂЕ А. НЕМАДОВИЋ  
Јавни правозаступници



БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИ ЗАДРУГЕ ШТАМПАРСКИХ РАДНИКА И У ЗАКУПНОЈ  
ШТАМПАРИ Ј. Ј. МЕДЕЦИЈАНА И КИМПАЛОВИЋА

---

Факсимил насловне стране *Бранича* од 1. јануара 1887. године

ISSN 0353-9644



# БРАНИЧ

Часопис за правну теорију и праксу  
Адвокатске коморе Србије

Година СХХVIII • Нова серија • Број 1–4 / 2015

Београд

---

2015

ISSN 0353-9644



Stamp  
Bar Association of Serbia

# BRANIČ

Journal of Legal Theory and Practice  
of the Bar Association of Serbia

Year CXXVIII • New series • Number 1–4/2015

Belgrade

2015

## САДРЖАЈ

Предговор .....	9
<b>ЧЛАНЦИ</b>	
<i>Срејско Јанковић</i> Ширење кривичне репресије кроз кривична дела изван Кривичног законика .....	11
<i>Миленко Цвијовић</i> Посебан осврт на притвор у светлу новог ЗКП/2011 (чл. 211 КЗ) ..	25
<i>Милорад Станковић</i> Кривично дело недозвољена производња и промет опојних дрога из чл. 246 КЗ у светлу судске праксе .....	50
<i>Анђелка Рачић</i> Малолетник у поступку пред судом .....	63
<i>Јована Крвавац</i> Крајња нужда (чл. 20 КЗ) .....	94
<i>Слободан Стошић</i> Судски акт као претпоставка извршног поступка .....	108
<i>Стефан Симић</i> Тродимензионални жигови и ЗД ознаке .....	121
<i>Владимир Уршич</i> Заштита традиционалног знања и традиционалних облика изражавања културе путем ауторских и сродних права .....	129

*Драјан Панџић*

Неимовинска штета у српском праву *de lege ferenda* – појам и  
нека спорна питања у вези са правом на њену накнаду ..... 143

*Санда Ђорац*

Поступак у спору за делимично лишење родитељског права ..... 156

#### ПРИКАЗИ

*Слободан Стојановић*

Књига Недељка Јованчевића *Ново кривично процесно право* ..... 173

*Гаврило Шћепаковић*

Судско-медицинско вештачење нематеријалне штете ..... 176

#### ПРИЛОЗИ – ИЗ РАДА КОМОРЕ

Писмо главног уредника о проблемима око редовног излажења  
*Бранича* ..... 179

Документа – Пресуде ..... 183

UDK 347.637(497.11)

*Санда Ђорац*

мастер права

Докторанд Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

## ПОСТУПАК У СПОРУ ЗА ДЕЛИМИЧНО ЛИШЕЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА

### Сажетак

Родитељ који злоупотребљава родитељско право или грубо занемарује родитељске дужности из садржине родитељског права може бити потпуно лишен родитељског права. Међутим, поред потпуног лишења родитељског права, предвиђен је и институт делимичног лишења родитељског права, који је у Породични закон уведен 2005, а задржан је и у Радној верзији Грађанског законика Републике Србије. Правно дејство судске одлуке којим се родитељ делимично лишава родитељског права, представља меру привременог карактера, а може бити лишење једног или више права и дужности из садржине родитељског права, према једном детету или свој деци. Делимично лишење родитељског права одређује се у односу на једног или оба родитеља, на различит начин у зависности од тога да ли тај родитељ врши или не врши родитељско право.

**Кључне речи:** родитељско право, делимично лишење родитељског права, поступак у спору за делимично лишење родитељског права, Породични закон Републике Србије

### УВОД

Веза између детета и родитеља заснива се примарно биолошким путем рођењем у браку или ван њега. Ова веза, међутим, може настати и усвојењем, па на тај начин дете које је било без родитељског старања или је имало неодговарајуће родитељско старање природних родитеља добија у усвојитељима родитеље који ће имати једнак правни положај као да су природни родитељи.

Родитељство је веома сложен и озбиљан задатак, а да би родитељи могли васпитавати своје дете као корисног члана друштва, они имају извесна права и дужности према њему.<sup>1</sup> Укупност права и дужности родитеља да се брину о личности, правима и интересима свог малолетног детета уобичајено се у нашем праву означава појмом родитељског права.<sup>2</sup> Родитељско право припада и оцу и мајци, а они га, по правилу, врше заједнички и споразумно. Ово искључиво и лично право родитеља не може се преносити на друга лица, нити се родитељи овог права могу одрећи, осим давањем сагласности за заснивање усвојења или фактичким напуштањем детета.

Суштина родитељског права је старање о детету и његовом најбољем интересу. Старање о детету обухвата чување, подизање, васпитање, образовање, заступање, издржавање, управљање и располагање имовином детета. С друге стране, најбољи интерес детета је врховни и неприкосновени принцип, а поступање према овом принципу значи доношење одлуке у складу са оним што би дете за себе и о себи одлучило када би за то било способно.<sup>3</sup> Могло би се, у ствари, рећи да је најбољи интерес детета правни стандард који се цени према околностима сваког конкретног случаја, услед чега не постоји јединствен одговор на питање шта подразумева најбољи интерес, односно ни он, као ни правни стандарди иначе, нема универзално прихватљиву садржину.

### 1. Лишење родитељског права

Уобичајено је да заштита права детета ексклузивно припада родитељима. Међутим, родитељи се понекад не понашају одговорно према својој деци, па може изгледати невероватно да родитељи који имају макар просечну моралну и менталну зрелост могу свесно наносити штету свом детету.<sup>4</sup> Међутим, у животу нису непознати ни најтежи облици занемаривања и малтретирања деце.<sup>5</sup> Због тога се такви родитељи морају онемогућити у даљем вршењу родитељског права, а детету се мора обезбедити други одговарајући облик породичне заштите.<sup>6</sup> То се чини у парницама за потпуно и делимично лишење родитељског

<sup>1</sup> М. Драшкић, *Породично право и права детета*, Београд, 2014, стр. 270.

<sup>2</sup> *Ibid.*

<sup>3</sup> М. Alinčić, D. Hrabar, D. Jakovac-Lozić, A. Korać Graovac, *Obiteljsko право*, Zagreb, 2007, str. 237.

<sup>4</sup> М. Драшкић, нав. дело, стр. 296.

<sup>5</sup> *Ibid.*

<sup>6</sup> За поступке због којих се лишава родитељског права родитељ може бити оглашен кривим и према прописима кривичног законодавства (кривична дела „запуштање и



права у којима суд изриче најтежу породичноправну санкцију према родитељу и најрадикалније задира у статус родитеља и његова права.<sup>7</sup> Циљ те санкције је заштита личности, права и интереса малолетног детета.<sup>8</sup> У Породичном закону постоје две врсте лишења родитеља родитељског права: потпуно и делимично.

злостављање малолетног лица”, „насиље у породици”, „недавање издржавања”, „кршење породичних обавеза”, „родоскврнављење”). Видети чл. 193–197 Кривичног законика („Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014).

<sup>7</sup> З. Поњавић, *Породично право*, Београд, 2014, стр. 294.

<sup>8</sup> Међутим, свака интервенција државе у породични живот, какво је лишење родитељског права, мора бити оправдана. Видети у том смислу пресуду Апелационог суда у Новом Саду, Гж2. 98/14 од 04. 3. 2014. године којом је преиначена пресуда Основног суда у Новом Саду, Судска јединица у Бачком Петровцу, П2. 1194/2011 од 27. 6. 2013. године, у којој је наведено:

„У конкретном случају туженој је сметња за потпуно савесно вршење родитељског права дијагноза F 60 због које има специфична обележја личности и карактера која одговарају социјално девијантном животном стилу, лукавом и арогантном интерперсоналном стилу, слабој радној оријентисаности, тенденцији ка паразитизму и ослањању на друге, неодговорности, обмани искоришћавању других. Овај поремећај укључује и карактеристике незаинтересованости за осећања других, изражену и трајну неодговорност и непоштовање социјалних норми, немогућност одржавања трајних веза, ниску толеранцију на фрустрације, трајну раздражљивост. Ови симптоми се временом ублажавају у трећој и четвртој деценији улази у ремисију спонтано. Услед наведеног родитељски капацитети тужене су умањени, потребни су јој стална подршка и надзор у испуњавању родитељских обавеза и дужности, па постоје и одређене позитивне корекције на плану њеног свеопштег понашања у области родитељства. Ово конкретно значи да тужена нема довољне родитељске капацитете, али ни личну одговорност за то, јер има поремећај личности, који се временом ублажава те она у току овог поступка већ показује одређене позитивне корекције на плану родитељства, али још увек су јој потребни стална подршка и надзор. Несавесност родитеља у вршењу родитељског права представља други диференцијални критеријум у односу на потпуно лишење родитељског права, будући да подразумева мањи степен одговорности од злоупотребе права односно грубог занемаривања родитељских дужности.

У конкретном случају нема довољно оправдања за тако озбиљне мешање државе у породични живот странке у овом поступку, као што је лишење родитељског права. У најбољем интересу детета је да везе са природном породицом буду очуване увек када је то могуће, као и да се те везе смеју прекидати само у изузетним околностима, односно да се мора учинити све како би се те везе обновили, увек када је то могуће. Стога, свако ограничавање права на поштовање породичног живота мора бити схваћено тако да треба да престане чим околности то допусте, а свака судска одлука мора бити у складу са највишим циљем, а то је вршење свих породичних права и дужности у неограниченом обиму. Другим речима, судови морају у сваком тренутку водити рачуна да постигну оптималну равнотежу између, са једне стране, остварења најбољег интереса и, са друге стране, обезбеђења услова да родитељски капацитет родитеља буде у што је могуће већој мери очуван. Такав тест сразмерности захтева да се процени да ли постоји разумни однос сразмерности између примењених средстава и циља чијем се остварењу тежило”.

У случају потпуног лишења родитељског права родитељу се у целини одузима родитељско право и надомешћује неким другим обликом породичноправне заштите детета. Родитељ се потпуно лишава родитељског права уколико злоупотребљава родитељско право или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. Злоупотреба родитељског права постоји када се она не врше у интересу детета већ на њихову штету, до те мере да угрожавају њихов физички и психички развој. Законодавац је у чл. 81 Породичног закона, примера ради, навео чињења која представљају злоупотребу права, па је у том смислу наведено да родитељ злоупотребљава права из садржине родитељског права уколико физички, сексуално или емоционално злоставља дете, ако изабљује дете силећи га на претерани рад, или на рад који угрожава морал, здравље или образовање детета, односно на рад који је забрањен законом, ако подстиче дете на вршење кривичних дела, ако навикава дете на одавање рђавим склоностима, или ако на други начин злоупотребљава права из садржине родитељског права.<sup>9</sup> Грубо занемаривање дужности из садржине родитељског права је у ствари њихово невршење, јер већину дужности из садржине родитељског права родитељи врше чињењем. Родитељ грубо занемарује дужности из садржине родитељског права ако је напустио дете, ако се уопште не стара о детету, ако избегава да издржава дете или да одржава личне односе са дететом са којим не живи, односно ако спречава одржавање личних односа детета и родитеља са којим не живи, ако са намером и неоправдано избегава да створи услове за заједнички живот са дететом које се налази у установи социјалне заштите за смештај корисника, ако на други начин грубо занемарује дужности из садржине родитељског права.<sup>10</sup> Није, при томе, коначна листа могућих чињења која представљају злоупотребу права, као и нечињења (пропуштања) која представљају грубо занемаривање дужности из садржине родитељског права. Таксативним набрајањем је у ствари судији олакшан посао да у сваком конкретном случају препозна неке од могућих радњи и пропуштања.<sup>11</sup>

Делимично лишење родитељског права је пак, лакша породично правна санкција, јер се изриче према родитељу који несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.<sup>12</sup> Наиме, иако се

<sup>9</sup> Породични закон, чл. 81/2.

<sup>10</sup> Породични закон, чл. 81/3.

<sup>11</sup> Љ. Милутиновић, *Делимично лишење родитељског права*, Билтен Врховног касационог суда, бр. 3/2012, стр. 75.

<sup>12</sup> Породични закон („Службени гласник РС”, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015), чл. 82/1. Институт делимичног лишења родитељског права задржан је и у

родитељска права најчешће врше у целини, односно парцијална вршења су реткост, у животу постоје ситуације када је родитеља који врши родитељско право, као и оног који не врши родитељско право, управо због несавесног вршења потребно лишити неког родитељског права. Несавесно вршење права и дужности из садржине родитељског права подразумева нижи степен родитељске неодговорности од злоупотребе права и грубог занемаривања дужности. Или, другачије речено, према правној природи делимично лишење родитељског права представља лакшу породично-правну санкцију. Ипак, доношење одлуке о делимичном лишењу родитељског права отвара бројне дилеме, о чему ће у наставку бити више речи. Ипак, треба поменути да су појмови „злоупотреба права”, „грубо занемаривање дужности”, „несавесно вршење права или дужности” типични правни стандарди. Њима се одређује основ друштвене реакције у виду одузимања или ограничавања родитељског права у ситуацијама када је понашање родитеља према детету друштвено неприхватљиво, односно такво да повређује личност, права и интересе детета.<sup>13</sup> Оно што се уопштено може рећи, када је у питању конкретизација правних стандарда у судском поступку, важи и за стандарде које је законодавац употребио приликом дефинисања основа за лишење родитељског права: суд је тај који ће, користећи објективна мерила и узимајући у обзир све специфичне објективне и субјективне околности конкретног случаја, заузети став да ли је конкретна радња, односно понашање родитеља такво да се може сматрати „злоупотребом права”, „грубим занемаривањем дужности” или „несавесним вршењем права или дужности”.<sup>14</sup>

## 2. Делимично лишење родитељског права

У случају делимичног лишења родитељског права родитељ се, како је наведено, не лишава свих, већ само неких права и дужности које чине садржину родитељског права. У првом ставу чл.82 Породичног закона као основ за делимично лишење родитељског права наводи се само правни стандард „несавесно вршење права и дужности из садржине родитељског права”, али не постоји никакво прецизније одређење шта

Радној верзији Грађанског законика РС. Вид. Радна верзија Грађанског законика Републике Србије (чл. 2315), Београд, 2015, доступно на <http://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>

<sup>13</sup> Н. Петрушић, *Поступак за лишење родитељској права*, Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу, бр. 30/2009, стр. 94.

<sup>14</sup> *Ibid.*

се сматра несавесним вршењем права, док се у наредним ставовима наводи којих права и дужности из садржине родитељског права родитељ може бити лишен и шта садржи судска одлука.

У Породичном закону се разликују случајеви делимичног лишења родитељског права родитеља који врши родитељско право од оног када родитељ не врши родитељско право.

### 2.1. Делимично лишење родитељског права родитеља који врши родитељско право

Родитељ који у целини врши родитељско право може бити лишен права и дужности на чување, подизање, васпитање, образовање и заступање детета, али и на управљање и располагање имовином детета.<sup>15</sup> Родитељ, при томе, не може бити делимично лишен свих ових права и дужности, јер то онда не би било делимично, већ потпуно лишење родитељског права. С обзиром да родитељ може бити лишен једног или више права, одлука ће зависити од тога да ли је родитељ поступао несавесно у погледу више права и дужности из садржине родитељског права или у погледу само неких од њих. Тако се, на пример, може догодити да родитељ покаже пропусте само у начину на који заступа дете приликом давања сагласности за предузимање неопходне медицинске интервенције над дететом.

### 2.2 Делимично лишење родитељског права родитеља који не врши родитељско право

Делимично лишење родитељског права родитеља који не врши родитељско право односи се на могућност да родитељ буде лишен оних права које има – права на одржавање личних односа са дететом и права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета.<sup>16</sup> Питањима која битно утичу на живот детета, у смислу овог закона, сматрају се нарочито: образовање детета (избор школе, промена школе, престанак школовања), здравље детета (предузимање већих медицинских захвата, смештај у медицинску установу), промена пребивалишта детета и располагање имовином детета велике вредности.<sup>17</sup> Може се тако догодити да се међу родитељима континуирано јављају опречни ставови у

<sup>15</sup> Породични закон, чл. 82/3.

<sup>16</sup> Породични закон, чл. 82/4.

<sup>17</sup> Породични закон, чл. 78/4.

погледу вршења родитељског права и да се они не могу споразумети о неким важним питањима у вези тога, чиме су интереси детета битно угрожени. Таква ситуација се може решити делимичним лишењем родитељског права родитеља који не врши родитељско право. Дакле, одузима се једно или друго право родитеља као санкција за поступке који нису резултат злоупотребе права или грубог занемаривања дужности, већ су последица веће или мање несавесности у вршењу родитељског права.<sup>18</sup> Но, употребљена формулација ове одредбе у По-

<sup>18</sup> Постојање несавесности у вршењу дужности из садржине родитељског права, која може довести до делимичног лишења родитељског права, нужно се има ценити спрам најбољег интереса детета. Најбољи интерес детета је један од комплементарних принципа који произлази из Конвенције о правима детета и представља правни стандард који је увек у првом плану када се одлучује о заштити права и интереса детета, а цени се према околностима сваког конкретног случаја. Несаобразност понашања родитеља са најбољим интересима детета може за последицу имати делимично лишење родитељског права, па тако родитељ који не врши родитељско право може бити лишен права на одржавање личних односа са дететом и права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета у која се између осталог убраја и промена пребивалишта детета. Дакле, одлучивање о пребивалишту детета спада у корпус права родитеља који не врши родитељско право, којег може бити потпуно или делимично лишен уколико га несавесно врши. Међутим, све док родитељ своја права и обавезе врши у пуном капацитету и обиму, он има право да одлучује о пребивалишту деце, на начин да даје или одбија давање сагласности за промену пребивалишта деце, њиховим пресељењем у иностранство. Вид. Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж2. 690/12 од 7. 11. 2012. године.

Међутим, уколико је промена пребивалишта детета пресељењем у иностранство у дететовом најбољем интересу онда суд оправдава делимично лишење родитељског права оног родитеља који се томе противи. Тако се у одлуци Апелационог суда у Београду, Гж2 359/11 од дана 17. 5. 2011. године, наводи:

Правилно је првостепени суд закључио да је у најбољем интересу мал. АА1 да са својом мајком оде у \_\_, где ће имати обезбеђене боље образовне услове, као и потребне услове здравствене заштите, имајући у виду њене здравствене проблеме. На правилност побијане пресуде не утичу наводи жалбе којима се указује да нису испуњени услови за делимично лишење родитељског права туженог, јер тужиља није доказала несавесност на страни туженог у вршењу родитељског права. Управо имајући у виду најбољи интерес детета и противљење туженог да мал. АА1 са мајком отпутује и борави одређени период у \_\_, указује на несавесност туженог у вршењу родитељског права. Стога је суд донео одлуку да се одбија, као неоснована, жалба туженог и потврђује пресуда Првог основног суда у Београду П2. бр. 6822/10 од 8. 12. 2010. године.

Видети и пресуду Врховног касационог суда у Београду, Рев. 1301/2013 од 5. 12. 2013. године, којом је одбијена као неоснована ревизија тужене, изјављена против пресуде Апелационог суда у Новом Саду Гж. 2 403/12 од 7. 8. 2013. године. Наиме, Пресудом Основног суда у Новом Саду П2. 2816/2012 од 25. 4. 2013. године, делимично је усвојен тужбени захтев тужиоца, па је тужена делимично лишена родитељског права у односу на пребивалиште деце малолетног М.К. рођеног 9. 12. 1999. године и мал. Р.К. рођеног 6. 6.1996. године. Нижестепени судови су правилно применили материјално

родичном закону (чл. 82/4), везник „и” указује да овај родитељ може бити лишен оба права и дужности (односно и права да одржава личне односе са дететом и права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета). На овај начин он је фактички изједначен са родитељем који је потпуно лишен родитељског права, иако нису постојали разлози за потпуно, већ за делимично лишење родитељског права.<sup>19</sup>

### 3. Поступак за делимично лишење родитељског права

Делимично лишење родитељског права је институт за који је према ранијем Закону о браку и породичним односима<sup>20</sup> правна заштита била обезбеђена у посебном ванпарничном поступку.<sup>21</sup> Новелирано породично законодавство раскинуло је са правном традицијом у овој области цивилне процедуре, прописујући парницу као правозаштитни метод, с обзиром на то да она пружа веће процесне гаранције за правилност и законитост одлуке у односу на ванпарнични поступак.<sup>22</sup>

Дакле, за операционализацију материјалноправних одредби о делимичном лишењу родитељског права предвиђен је посебан парнични по-

---

право, закључивши да има услова за делимично лишавање родитељског права тужене, у односу на пребивалиште малолетних синова Р. и М., руководећи се најбољим интересом деце, у смислу чланова 6 и 266 Породичног закона, као и одредбама чл. 6, 62. став 1, 65, 68, 77, 78. став 3 и 4 и 82 истог закона. С обзиром да је у спору за вршење родитељског права, суд дужан да се првенствено руководи најбољим интересом детета, те да су нижестепени судови ценили све релевантне околности конкретног случаја, а поред осталог: узраст деце, њихове жеље и изјављену вољу, с обзиром на њихов узраст (малолетног Р. од преко навршених 15 година живота, а малолетног М. од преко 13 година живота), њихову међусобну везаност и везаност за оца, коме су они и поверени на самостално вршење родитељског права.

<sup>19</sup> З. Поњавић, нав. дело, стр. 298.

<sup>20</sup> Закон о браку и породичним односима („Службени гласник СРС”, бр. 22/80 и 11/88 и „Службени гласник РС”, бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95 и 29/01).

<sup>21</sup> Даном почетка примене Породичног закона престају да важе одредбе Главе пете (Лишење и враћање родитељског права) Закона о ванпарничном поступку („Службени гласник РС”, бр. 25/82 и 48/88 и „Службени гласник РС”, бр. 46/95). Вид. Породични закон, чл. 362/3.

<sup>22</sup> По избору метода правне заштите српско породично законодавство представља изузетак у односу на законодавства земаља чланица бивше СФРЈ, које су, неке у реконструисаним ранијим републичким законима о браку и породичним односима (Словенија), друге у новим законима који уређују породичне односе (Хрватска, Црна Гора, Република Српска), задржале решење према коме се правна заштита у овим случајевима остварује у ванпарничном поступку у коме се примењују посебна процесна правила садржана у прописима из области породичног законодавства. Р. Вујовић, *Лишење родитељског права – Нека ишшања трађанској судској иосшуйка*, Социјална мисао 4/2012, стр.135–137.

ступак.<sup>23</sup> Овај поступак предвиђен је као виши ниво заштите, односно као допуна систему заштите дечијих права у парничној процедури.<sup>24</sup> Поступак у спору за делимично лишење родитељског права покреће се искључиво тужбом. Према врсти правне заштите која се тужбом тражи у питању је конститутивна (преображајна) тужба, а тужбени захтев је усмерен на изрицање правне промене која се огледа у лишењу родитеља појединих родитељских права. У погледу садржине тужбе у свему важе правила Закона о парничном поступку којима је регулисана формална садржина ове иницијалне парничне радње у општем парничном поступку.<sup>25</sup> При томе, одређен је круг активно легитимисаних лица за подношење тужбе, па су то дете, други родитељ детета,<sup>26</sup> јавни тужилац и орган старатељства. Али, право и дужност да обавесте јавног тужиоца и орган старатељства о разлозима за лишење родитељског права имају све дечије, здравствене и образовне установе или установе социјалне заштите, правосудни и други државни органи, удружења и грађани. Активна легитимација је дакле ограничена на субјекте који су најпозванији да брину о заштити права детета, али је зато иницијатива усмерена ка томе да се скрене пажња надлежним државним органима у најширем могућем кругу особа и институција које могу бити у контакту са децом и тиме у прилици да сазнају за сумњу да су права детета повређена или угрожена.<sup>27</sup> Орган

<sup>23</sup> Одредбама Породичног закона у десетом делу уређују се посебни парнични поступци у вези са породичним односима. Том приликом, Породични закон разграничава судске од осталих поступака, а у оквиру судских нормира посебне поступке. Сваки од посебних поступака у вези са породичним односима регулисан је самостално, изузев поступка у спору за заштиту права детета и поступка за вршење односно лишење родитељског права, који су регулисани заједно. То свакако није добро ни адекватно, али се овакав приступ оправдава низом заједничких правила парничне процедуре за обе врсте спорова, као што су она о месној надлежности, колизијском старатељу и привременом заступнику детета и његовим дужностима, дужностима суда, дужностима других који су надлежни да одлучују ако се овакви поступци односе и на права деце, о примени начела хитности поступања, о пресуди и судском поравнању.

<sup>24</sup> Д. Палачковић, *Поступак у спору за заштиту права деце*, Ново породично законодавство, Крагујевац, 2006, стр. 533.

<sup>25</sup> Закон о парничном поступку – ЗПП („Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014), чл. 98.

<sup>26</sup> Други родитељ је према Породичном закону онај који не врши родитељско право, односно онај родитељ са којим дете не живи, али који има право и дужност да заједно са родитељем који самостално врши родитељско право одлучује о питањима која битно утичу на живот детета, право и дужност да са дететом одржава личне односе, право и дужност да издржава дете.

<sup>27</sup> Д. Палачковић, *Процесни положај деце под родитељским старањем у посебним парничним поступцима према новом Породичном закону Србије*, Правни систем Србије и стандарди Европске Уније и Савета Европе, Правни факултет у Крагујевцу, 2008, стр. 233.

старатељства, међутим, захваљујући својој надлежности надзора над вршењем родитељског права, не само да има право да покрене поступак лишења родитељског права, него је и дужан да то учини чим сазна да су за то испуњени законски услови. Пасивна легитимација усмерена је ка оном родитељу које не извршава своју обавезу у односу на дете.

У спору за делимично лишење родитељског права увек је стварно надлежан суд опште надлежности. У првом степену суде основни судови.<sup>28</sup> Против пресуде донете у парници за делимично лишење родитељског права дозвољена је жалба, о којој у другом степену одлучује апелациони суд.<sup>29</sup> Међутим, поступак у парницама за лишење родитељског права може се водити и као адхезиони, придружени поступак уз поступак у брачним парницама,<sup>30</sup> у матернитетским и патернитетским парницама,<sup>31</sup> у парницама за заштиту права детета и у парницама за вршење родитељског права,<sup>32</sup> ако суд утврди да постоје разлози предвиђени законом.

Месно надлежан суд јесте онај на чијем подручју тужени има пребивалиште или боравиште, али ако је у улози тужиоца дете тужбу може подићи и пред судом опште месне надлежности, и пред судом на чијем подручју оно има пребивалиште, односно боравиште.<sup>33</sup> Специфична правила за поступке у вези са породичним односима садржи и део ЗПП о саставу суда. Тако из формулације чл. 35 произлази да у првом степену ове спорове суди веће, састављено од једног судије председника већа и двоје судија поротника, а у другом степену веће од троје судија.<sup>34</sup>

Када су у питању процесна начела<sup>35</sup> на поступак у спору за делимично лишење родитељског права примењују се начела опште парничне

<sup>28</sup> Закон о уређењу судова („Службени гласник РС”, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013 и 40/2015 – др. закон), чл. 22/2.

<sup>29</sup> Закон о уређењу судова, чл. 24/1 т.3.

<sup>30</sup> Породични закон, чл. 226/2.

<sup>31</sup> Породични закон, чл. 260/2.

<sup>32</sup> Породични закон, чл. 273/1 и 2.

<sup>33</sup> Породични закон, чл. 261.

<sup>34</sup> Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку („Сл. гласник РС”, бр. 55/2014), чл. 2.

<sup>35</sup> Процесна начела служе као идеје водиле у обликовању процесних института приликом нормативног регулисања парничног поступка и треба да омогуће да се кроз поступак правне заштите остваре основне правне вредности: законитост, правичност, правна сигурност, ефикасност, економичност. Г. Станковић, *Операционализација основних процесних начела парничне процедуре*, Начела и вредности правног система – норма и пракса, Источно Сарајево, 2012, стр. 1.



процедуре<sup>36</sup> (нпр. диспозиције, обостраног саслушања странака, непосредности, усмености), а као посебна би требало издвојити: хитност поступка, искључење јавности и истражно начело.

Најпре, сваки поступак у вези са породичним односима је хитан ако се односи на дете или родитеља који врши родитељско право,<sup>37</sup> али поступци у споровима за заштиту права детета и за лишење родитељског права су нарочито хитни.<sup>38</sup> Нарочита хитност дефинисана је низом специфичних правила, како би се остварио принцип хитности, али и садржинске и временске концентрације.<sup>39</sup> Сходно овом начелу суд би требало да одступи од правила о обавезном достављању тужбе на одговор (тужба се туженом доставља заједно са позивом на рочиште) и од правила о обавезном писменом одговору на тужбу. Нарочита хитност подразумева и да се заказују највише два рочишта. Прво рочиште заказује се у року од 8 дана од дана када је тужба примљена у суду, а другостепени суд дужан је да одлуку донесе у року од 15 дана од дана када му је достављена жалба.<sup>40</sup>

Јавност расправе, која је предвиђена као основни принцип опште цивилне процедуре, представља директну последицу принципа јавности, као једног од фундаменталних принципа демократског друштва.<sup>41</sup> У доктрини се начело јавности дефинише као захтев да се свакоме, дакле неограниченом броју особа које унапред нису индивидуално одређене, осигура несметана могућност присуствовања расправљању пред судом.<sup>42</sup> Но, у поступцима у којима се решавају породичноправни спорови, јавност је искључена по самом закону,<sup>43</sup> па и у поступку за делимично лишење родитељског права. Одступање од начела јавности је разумљиво и неопходно, с обзиром да то захтевају интереси малолетника и интереси заштите приватног и породичног живота странака.<sup>44</sup>

<sup>36</sup> Ипак, по неким својим особеностима овај поступак разликује се од правила општег парничног поступка. То се, пре свега, односи на правила која су заједничка за све поступке у вези са породичним односима у које се свакако убраја и поступак за делимично лишење родитељског права. Тако, судије у овим поступцима морају бити лица која су стекла посебна знања из области права детета, а судије поротници требају бити бирани из редова стручних лица која имају искустава у раду са децом и младима.

<sup>37</sup> Породични закон, чл. 204.

<sup>38</sup> Породични закон, чл. 269/1.

<sup>39</sup> Г. Станковић, *Основна начела посебних парничних поступака у породичним стварима*, Ново породично законодавство, Крагујевац 2006, стр. 495.

<sup>40</sup> Породични закон, чл. 269/2. и 3.

<sup>41</sup> Г. Станковић, *Основна начела посебних...*, стр. 493.

<sup>42</sup> S. Triva, M. Dika, *Грађанско парнично процесно право*, Zagreb, 2004, стр. 195.

<sup>43</sup> Породични закон, чл. 206.

<sup>44</sup> Г. Станковић, *Основна начела посебних...*, стр. 493.

У општем парничном поступку расправно и истражно начело постоје као методска начела која се односе на прикупљање чињеничног и доказног материјала.<sup>45</sup> Општа парнична процедура подразумева доминацију расправног начела, односно да је свака странка дужна да изнесе све чињенице на којима темељи своје захтеве или побија противникове (*onus proferendi*), као и да предложи доказе којима се утврђују, односно побијају наводи и докази противника (*onus probandi*),<sup>46</sup> а суд је дужан да размотри и утврди само оне чињенице које су странке изнеле пред суд.<sup>47</sup> У спору за делимично лишење родитељског права знатно је проширена примена истражног начела и ограничена примена начела диспозиције. То даље значи да у поступку у вези са породичним односима суд може утврђивати чињенице и када оне међу странкама нису спорне, а може и самостално истраживати чињенице које ниједна странка није изнела.

У спору који се покреће за делимично лишење родитељског права суд је дужан да се руководи најбољим интересом детета и његовим/њеним исказаним мишљењем. Ако суд утврди да је дете способно да формира своје мишљење, дужан је да се стара да дете добије све информације које су му потребне за формирање мишљења, као и да дозволи детету да непосредно изрази своје мишљење и да мишљењу детета посвети дужну пажњу у складу са годинама и зрелашћу детета. Породични закон одредбом чл. 65 прописује да дете које је навршило 10. годину живота може слободно и непосредно изразити своје мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима, односно може само или преко неког другог лица или установе да се обрати суду или органу управе и затражи помоћ у остваривању свог права на слободно изражавање мишљења. Мишљењу детета суд је дужан да посвети дужну пажњу у свим питањима која га се тичу, а у складу са годинама и зрелашћу детета.<sup>48</sup> Право на изражавање мишљења, поред способности детета да га формира, подразумева и постојање претходне обавезе информисања детета о свим аспектима поступка за делимично лишење родитељског права, у обиму који одговара његовом

<sup>45</sup> *Ibid.*, стр. 491.

<sup>46</sup> I. Gović Penić, *Sudska zaštita od uznemiravanja i diskriminacije u radnim odnosima*, 2. deo, доступно на [http://www.iusinfo.hr/LegisRegistry/Content.aspx?SOPI-CLN20V01D2014B739&Doc-CLANCI\\_HR](http://www.iusinfo.hr/LegisRegistry/Content.aspx?SOPI-CLN20V01D2014B739&Doc-CLANCI_HR)

<sup>47</sup> ЗПП, чл.7.

<sup>48</sup> Породични закон, чл. 65/1–3.

узрасту и зрелости,<sup>49</sup> али и утврђивање његове праве жеље и правог мишљења о тој правној ствари.<sup>50</sup>

Уколико између детета и његовог законског заступника постоје супротни интереси или ако дете у спору није заступано на одговарајући начин, дете заступа привремени (колизијски) старатељ. Дете које је навршило 10. годину живота и које је способно за расуђивање може само (односно преко неког органа или установе) затражити од органа старатељства да му постави колизијског старатеља, како би се разрешио конфликт интереса између детета и његовог законског заступника. Колизијски старатељ, односно привремени заступник дужан је да се стара да дете благовремено добије сва обавештења која су му потребна, да детету пружи објашњење које се тиче могућих последица свих радњи које предузима, али и да суду пренесе мишљење детета, ако дете није изразило мишљење непосредно пред судом.<sup>51</sup> Свакако да се колизијски старатељ може ослободити обавеза уколико би предузимање истих било у супротности са најбољим интересом детета.

У спору за делимично лишење родитељског права, као и иначе у поступцима у вези са породичним односима, ревизија је увек дозвољена.<sup>52</sup> Није, међутим, дозвољено изрицање пресуде због пропуштања, нити пресуде на основу признања или одрицања, а странке не могу закључити ни судско поравнање. У овом спору суд може увек одредити једну или више мера заштите од насиља у породици. Пресуда којом суд родитеља делимично лишава родитељског права је конститутивне природе и даном ступања на правну снагу производи дејство. Родитељ може бити лишен права и дужности на чување, подизање и васпитање детета, на образовање или на заступање детета, или на управљање и располагање

<sup>49</sup> Како се у теорији истиче „дете има право на одговарајуће прилагођене информације које одговарају његовом узрасту и зрелости” (G. Lansdown, *The realisation of children's participation rights: critical reflections*, A Handbook of Children and Young People's Participation – Perspectives from theory and practice/B.Percy-Smith, N.Thomas (eds.), 2010, p.12, доступно на [http://nmd.bg/wp-content/uploads/2013/02/Routledge-A\\_Handbook\\_for\\_Children\\_and\\_Young\\_Peoples\\_Participation.pdf](http://nmd.bg/wp-content/uploads/2013/02/Routledge-A_Handbook_for_Children_and_Young_Peoples_Participation.pdf)), али и да „дете има право на слободно изражавање сопственог мишљења без притисака, уз знање да и одлука да не изрази мишљење не сме имати негативне последице по дете, односно да се дете не сме излагати прекомерном утицају и пресији” (G. Lansdown, *Every child's right to be heard*, A resource guide on the UN Committee on the rights of the child general comment no.12, London, 2011, p. 52-76, доступно на [www.unicef.org/adolescence/files/Every\\_Childs\\_Right\\_to\\_be\\_Heard.pdf](http://www.unicef.org/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf))

<sup>50</sup> У том смислу Љ. Милутиновић, *Заступање у парницама из брачних и породичних односа*, Правни живот, бр. 13/2007, стр. 674.

<sup>51</sup> Породични закон, чл. 267.

<sup>52</sup> Породични закон, чл. 208.

имовином детета, у односу на сву децу или у односу на само једно дете, на (не)одређено време.

Судска одлука о делимичном лишењу родитељског права лишава родитеља једног или више права и дужности из садржине родитељског права, а обим лишења зависи од судске процене сваког појединог случаја. Ако је родитељ делимично лишен родитељског права, он наставља да врши родитељско право у делу у коме није лишен, заједно са другим родитељем. Међутим, ако су оба родитеља лишена родитељског права у погледу истих права и дужности,<sup>53</sup> детету се мора поставити привремени старатељ који ће преузети вршење оних права и дужности којих је родитељ лишен, а по потреби дете се може збринути и у другој, тј. хранитељској породици. У крајњем случају, дете се може сместити у социјалну установу. Иста је ситуација ако је родитељског права делимично лишен једини родитељ коме оно припада, а то ће се догодити, кад је други родитељ умро, није познат или је лишен родитељског права.

Од родитеља који је лишен права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета не тражи се пристанак за усвојење детета.<sup>54</sup> Међутим, изричито је прописано да се родитељ који је делимично лишен

<sup>53</sup> Оба родитеља могу бити делимично лишена родитељског права ако злоупотребљавају права или грубо занемарују дужности из садржине родитељског права.

Из образложења пресуде Врховног суда Србије у Београду, Рев. 292/07 од 25. априла 2007. године:

„У конкретном случају су обе парничне странке као родитељи практично од рођења детета занемаривали и несавесно обављали родитељске дужности због зависности од опијата, препуштајући непосредну бригу о детету баби по оцу. Ни после престанка брачне заједнице и започињања лечења странака у току овог брачног спора није било могуће успоставити адекватно родитељско старање у складу са потребама и интересима детета и поред покушаја, нарочито тужене као мајке у том правцу. У току поступка вршен је надзор над родитељством оца и мајке који је обухватио праћење редовности њиховог психијатријског лечења (што ће бити обавеза органа старатељства и других органа и убудуће). У ту сврху су ангажовани и одговарајући стручњаци органа старатељства, Института за ментално здравље – Одсека за брак и породицу и Завода за болести зависности. Према неподељеном мишљењу свих стручњака, због природе болести зависности и потребе лечења обе парничне странке, ни једна од њих као родитељ није подобна да непосредно врши дужности из садржине родитељског права, које се односе на чување и васпитање детета, заступање његових права и располагање његовом имовином, као и одлучивање о важним питањима за његов живот, осим права на одржавање личних односа са дететом, који су пожељни и пре свега у интересу детета, али и родитеља. Зато су правилно пресудом о разводу њиховог брака оба родитеља делимично лишена родитељског права, уз одређивање садржине и обима ових ограничења њихових дужности, које су пренете на друго лице као стараоца (у личности бабе по оцу са тренутним статусом привременог стараоца), као и начина одржавања њихових личних односа са мал. дететом и обавезе да плаћају новчани допринос за његово издржавање”.

<sup>54</sup> Породични закон, чл. 96/2.

родитељског права не ослобађа дужности да издржава дете.<sup>55</sup> Правоснажна судска одлука о делимичном лишењу родитељског права уписује се у матичну књигу рођених и у јавни регистар права на непокретностима у случају да је дете ималац права на непокретностима. На овај начин се обезбеђују права трећих, савесних лица. Овакви уписи потребни су ради обезбеђења правне сигурности, како би свака заинтересована особа била обавештена да је родитељ делимично лишен родитељског права.<sup>56</sup>

Одлука о делимичном лишењу родитељског права је привременог карактера. Родитељско право, које је делимично одузето, може се вратити родитељу када престану разлози због којих је родитељ лишен родитељског права. Тужбу за враћање родитељског права може поднети дете, родитељ који је делимично лишен родитељског права, други родитељ, јавни тужилац и орган старатељства.<sup>57</sup> Правила поступка за лишење се аналогно примењују и на поступак враћања родитељског права. Односно, поступак враћања делимично лишеног родитељског права исти је као поступак делимичног лишења, а правоснажна судска одлука о враћању родитељског права бележи се, такође, у матичну књигу рођених, а ако дете има непокретности и у јавни регистар права на непокретностима, како би се јавност обавестила да родитељ поново има родитељско право над својим дететом. По логици ствари, ако је један родитељ делимично лишен више права и дужности из садржине родитељског права, одлуком о враћању не морају се вратити сва, већ само нека права. Примера ради, ако је родитељ био лишен заступања, управљања и располагања имовином детета, одлуком о враћању, може му се вратити само право и дужност управљања.<sup>58</sup>

### Закључак

Питање лишења родитељског права је врло деликатно, јер задире у најосетљивије поре породичног живота родитеља и деце.<sup>59</sup> У ситуацијама када родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права предвиђена је могућност делимичног лишења родитељског права. Породичноправна мера делимичног лишења родитељског права уведена је Породичним законом из 2005. године.

<sup>55</sup> Породични закон, чл. 82/2.

<sup>56</sup> Г. Ковачек-Станић, *Породично право*, Нови Сад, 2005, стр. 336.

<sup>57</sup> Породични закон, чл. 264/2. и 3.

<sup>58</sup> З. Поњавић, нав. дело, стр. 298.

<sup>59</sup> Љ. Милутиновић, *Делимично лишење...*, стр. 90.

Подразумева мањи степен одговорности од злоупотребе права или грубог занемаривања дужности, што су разлози за потпуно лишење родитељског права.

Степен несавесности родитеља и степен угрожености детета представљају критеријуме за примену мере ограничења родитељског права. Изрицањем ове мере родитељско право умањује се и сужава у одређеном степену, а смисао ове мере је заштита дететових интереса, а не кажњавање родитеља. Другим речима, мера делимичног лишења родитељског права изриче се због детета, а у циљу постизања промене код родитеља која се односи на несавесно вршење права. Најзад, смисао ове мере и њен крајњи циљ јесте задовољавајуће испуњење родитељске улоге.

Sanda Ćorac, LL.M

PhD student

University of Kragujevac Faculty of Law

PROCEDURE FOR PARTIAL DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS

### Summary

The parent who violates parental rights or neglects parental duties outlined as parental rights may be totally deprived of his/her parental rights. However, besides the complete deprivation of parental rights, the institute of partial deprivation of parental rights, which in the Family Act of Serbia was introduced in 2005 (also predicted in the Working version of the Civil Code of the Republic of Serbia). Legal effect of judicial decisions which partially deprive a parent of parental rights is a measure of a temporary nature, and it can be a deprivation of one or more of the rights and duties outlined by parental rights, to a one child or all children. Partial deprivation of parental rights is being determined in relation to one or both parents in different ways depending on whether the parent exercise of parental rights or not.

**Key words:** Parental rights, Partial deprivation of parental rights, Procedure for partial deprivation of parental rights, Family Act of Serbia